

ΤΑ ΝΕΑ

Βιβλιοδρομία

Το πολιτικό ζώο απέναντι στα ζώα

Η μελέτη των канаδών στοχαστών για την ηθική και πολιτική στάση του ανθρώπου στο πλαίσιο μιας μεικτής κοινωνίας που περιλαμβάνει τον ζωικό κόσμο

Από τη σειρά «BoJack horseman» του Netflix

Κάθε συζήτηση για το «Ζωόπολις» της Sue Donaldson και του Will Kymlicka οφείλει να ξεκινήσει με μια παραδοχή: το βιβλίο προκαλεί στον καλόπιστο αναγνώστη θαυμασμό, αν όχι δέος. Ανεξάρτητα από το αν συμφωνούμε ή διαφωνούμε με τα πολυάριθμα και πλούσια επιχειρήματα που διατυπώνονται στις σελίδες του, δεν μπορούμε παρά να αναγνωρίσουμε ότι αποτελεί καρπό έντιμης, κοπιαστικής και πρωτότυπης διανοητικής εργασίας. Αντλώντας από μια δεξαμενή ετερόκλητων πηγών, που εκτείνονται από την πολιτική και δικαιοκή θεωρία μέχρι τη βιολογία, την οικολογία και την ηθολογία, οι δύο канаδοί καθηγητές – και σύζυγοι – συνθέτουν ένα πραγματικό έργο-σταθμό, που δεν αφορά μόνο τα ζώα, αλλά και την ηθικοπολιτική σκέψη, τη φιλοσοφία του δικαίου, την κοινωνική θεωρία – για να

ΓΡΑΦΕΙΟ
ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΤΕΝΑΣ

μην αναφερθούμε καν στις επιστημολογικές προεκτάσεις του.

Η πρόσφατη κυκλοφορία του βιβλίου από τις εκδόσεις Πόλις, σε μετάφραση του Γρηγόρη Μολύβα, είναι λοιπόν ιδιαίτερα σημαντική. Δέκα χρόνια μετά την έκδοση στα αγγλικά, τίθεται στη διάθεση του ελληνόφωνου κοινού μια μελέτη που ξεχωρίζει από το σύνολο της σχετικής με το ζήτημα των ζώων βιβλιογραφίας. Με αυτά κατά νου, θα προσπαθήσω να διατυπώσω κάποιες πρώτες σκέψεις για το

εγχείρημα των Donaldson και Kymlicka, οι οποίες φυσικά πολύ απέχουν από το να εξαντλούν τα ζητήματα που ανοίγει και διερευνά το βιβλίο.

Η βασική αρετή του έργου καθίσταται φανερή από νωρίς: πρόκειται για την έμφαση στο συγκεκριμένο και την πραγματοποίηση λεπτών και γόνιμων διακρίσεων. Οι συγγραφείς ξεκαθαρίζουν ότι αποσκοπούν στη διερεύνηση της εντυπωσιακής ποικιλομορφίας η οποία διέπει τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ ανθρώπων και ζώων. Στον αντίποδα μιας απλουστευτικής θεώρησης που τοποθετεί τα ζώα στην πλευρά της φύσης και τους ανθρώπους στην πλευρά της κοινωνίας και του πολιτισμού, οι Donaldson και Kymlicka επισημαίνουν ότι υπάρχει μια ολόκληρη γκάμα σχέσεων ανάμεσα στον άνθρωπο και τα άλλα είδη. Έτσι, αν στην μία άκρη του φάσμα-

τος βρίσκονται τα κατοικίδια και στην άλλη τα άγρια αρπακτικά της ζούγκλας, υπάρχουν επίσης μυριάδες ενδιάμεσες περιπτώσεις, μεταξύ των οποίων κεντρική θέση κατέχουν τα «ζώα οριακής ταξινόμησης». Πρόκειται για πλάσματα όπως τα πτηνά που τρέφονται από τις σοδειές ή τα τρωκτικά των πόλεων, τα οποία, παρότι δεν έχουν ιδιαίτερα στενές επαφές με τον άνθρωπο, αλληλεπιδρούν με τις ενέργειες και τα τεχνουργήματά του.

Ας σημειώσουμε παρεμπιπτότως ότι η ανάγκη για συγκεκριμενοποίηση και διακρίσεις δεν σταματά εδώ, καθώς ιδιαιτερότητες και μοναδικά χαρακτηριστικά παρουσιάζονται και στο εσωτερικό κάθε γενικής κατηγορίας: για παράδειγμα, οι διατροφικές ανάγκες των γατών διαφοροποιούνται από εκείνες

→ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

Το πολιτικό ζώο απέναντι στα ζώα

→ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

των σκύλων ή των αλόγων, κάτι που οδηγεί τους συγγραφείς σε μια ειδική πραγμάτευση έκτασης έξι σελίδων για τα ηθικά προβλήματα που εγείρει η διατροφή των συμπαθών αιλουροειδών.

Εχοντας σκιαγραφήσει τον πλούτο και την περιπλοκότητα των επαφών μεταξύ ανθρώπων και ζώων και αναφέρει μια σειρά παραπλανητικών και παραλυτικών για τη σκέψη διπόλων (εξημερωμένο / άγριο ζώο, πλήρης ανεξαρτησία / απόλυτη εκμετάλλευση, εξάρτηση / αυτονομία κ.λπ.), ο Will Kymlicka και η Sue Donaldson περνάνε στο κεντρικό εγχείρημά τους που, όπως υποδηλώνει και ο υπότιτλος του έργου, δεν είναι άλλο από τη διατύπωση μιας πολιτικής θεωρίας για τα δικαιώματα των ζώων. Με άλλα λόγια, η στάση απέναντι στα ζώα δεν είναι μόνο ζήτημα ηθικό, αλλά και κατεξοχόν πολιτικό.

Όπως σημειώνουν οι συγγραφείς, η προσέγγιση που ακολουθούν είναι σχεσιακή: ανάλογα με την εγγύτητα και την ιδιαιτερότητα της σχέσης μας με κάθε ζωική κατηγορία, προκύπτουν διαφορετικές ηθικοπολιτικές ευθύνες και προκλήσεις. Δεν έχει νόημα να σκεφτόμαστε τον σκύλο με τον ίδιο τρόπο που σκεφτόμαστε το λιοντάρι, καθώς ο πρώτος συμμετέχει de facto σε μια μεικτή κοινωνία ανθρώπων - ζώων και μάλιστα αποζητά την

Η στενότερη σχέση με τον άνθρωπο συνεπάγεται περισσότερα δικαιώματα αλλά και υποχρεώσεις για τα ζώα

ανθρώπινη επαφή, ενώ το δεύτερο αποτελεί μέλος μιας δικής του κοινότητας, αυτόνομης και εξωτερικής προς την ανθρώπινη.

Δικαιώματα και πολιτισμική μεταβολή

Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, η στενότερη σχέση με τον άνθρωπο συνεπάγεται περισσότερα δικαιώματα αλλά και περισσότερες υποχρεώσεις για τα ζώα: «Υποστηρίζουμε ότι, όπως συμβαίνει και με τους ανθρώπους, ορισμένα ζώα είναι πολύ καλύτερο να θεωρούνται συμπολίτες μας, των οποίων τα συμφέροντα υπολογίζονται για τον καθορισμό του συλλογικού αγαθού στην κοινότητά μας· άλλα είναι πολύ καλύτερο να θεωρούνται προσωρινοί επισκέπτες ή μη πολίτες μέτοικοι, των οποίων τα συμφέροντα θέτουν πλευρικούς περιορισμούς στον τρόπο με τον οποίο επιδιώκουμε το συλλογικό αγαθό μας· και ακόμη άλλα είναι πολύ καλύτερο να θεωρούνται κάτοικοι στις δικές τους πολιτικές κοινότητες, των οποίων την κυριαρχία και την εδαφική περιοχή πρέπει να σεβόμαστε» (σ. 96).

Αν λοιπόν τα αυστηρώς εννοούμενα άγρια ζώα είναι κάτοικοι ξένων κοινωνιών και η ηθική αντιμετώπισή τους απαιτεί, κατ' αναλογία με το διεθνές δίκαιο, την καταρχήν

μη παρέμβαση και τη θετική βοήθεια μόνο σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης και για περιορισμένο χρόνο, αν τα ζώα που διέρχονται τακτικά από τις ανθρώπινες εγκαταστάσεις, χωρίς ωστόσο να συνάπτουν στενές σχέσεις μαζί μας, απολαμβάνουν τα υπαρκτά πλην περιορισμένα δικαιώματα που συνεπιφέρει η ιδιότητα του μετοίκου - μια τολμηρή αλλά πετυχημένη απόδοση του denizenship -, τα εξημερωμένα ζώα πρέπει, κατά τους συγγραφείς, να θεωρηθούν ως πολίτες της κοινωνίας στην οποία ζουν.

Αμέσως προκύπτει, φυσικά, μια εύλογη ένσταση: πολίτης δεν είναι κάποιος που δι-αβουλεύεται, παίρνει τον λόγο, ψηφίζει και συμμετέχει σε πολιτικές διαδικασίες; Η απάντηση των διανοητών κινείται σε δύο επίπεδα. Αρχικά, επικαλούμενοι τις εξελίξεις στην πρόσφατη βιβλιογραφία για τις θεωρίες του πολίτη, συμπεραίνουν ότι η πολιτική δράση είναι μόνο μία από τις τρεις διαστάσεις που ανήκουν στην ιδιότητα του πολίτη, με τις άλλες δύο να συνίστανται στην εθνικότητα και το συναφές δικαίωμα μετακίνησης σε μια επικράτεια και τη λαϊκή κυριαρχία, με την έννοια ότι τα συμφέροντα κάποιου συνυπολογίζονται από την εξουσία, η οποία ασκείται στο

Η Σου Ντάβιντσον και ο Γουίλ Κιμλίκκα, οι συγγραφείς της «Ζωόπολις»

όνομά του. Θα μπορούσαν λοιπόν και τα ζώα να θεωρηθούν φορείς των δύο τελευταίων ιδιοτήτων. Σε αυτό το πλαίσιο, οι συγγραφείς χρησιμοποιούν μια πειστική αναλογία, θυμίζοντας ότι υπάρχουν και πολλά ανθρώπινα όντα, όπως τα παιδιά και οι άνθρωποι με άνοια ή σοβαρή διανοητική υστέρηση, που δεν έχουν τη δυνατότητα πολιτικής συμμετοχής και διαβούλευσης· ωστόσο, δεν αποκλείονται εξ αυτού από ορισμένα τουλάχιστον δικαιώματα του πολίτη.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο, οι στοχαστές επιχειρούν να δείξουν ότι τα ζώα δύνανται να εκπαιδωθούν έμμεσα ή μέσω βοήθειας τις προτιμήσεις τους για ζητήματα όπως η διατροφή ή η διαρρύθμιση του χώρου, εκφράζοντας έτσι συμφέροντα που μπορούν και πρέπει να αντιπροσωπευθούν στη δημόσια διαβούλευση. Το εγχείρημα είναι σίγουρα αμφιλεγόμενο, αλλά και προκλητικό για τη σκέψη, ενώ η εκ νέου επίκληση της αναλογίας με παρόμοιες μορφές έκφρασης που χρησιμοποιούνται στις περιπτώσεις ανθρώπων με διανοητικές και αντιληπτικές υστερήσεις καθιστά σαφές ότι το έργο των Donaldson και Kymlicka απέχει πολύ από το

να είναι απλώς ένα εγχειρίδιο για τα ζώα. Κι αυτό γιατί η αμφισβήτηση της ικανότητας ορθολογικής σκέψης ως βάσης της ηθικής και η πρόταξη της εαυτότητας - δηλαδή της ύπαρξης μιας υποκειμενικής συνείδησης που αντιλαμβάνεται τον πόνο και άλλα βιώματα - ως αφετηριακού σημείου για τον ηθικοπολιτικό στοχασμό είναι ένα ζήτημα που (πρέπει να) ενδιαφέρει κάθε δραστήριο κοινωνικά και φιλοσοφικά άνθρωπο.

Πολιτισμός αντί δικαιωμάτων

Ολοκληρώνοντας τη σκιαγράφιση των βασικών ιδεών του «Ζωόπολις» - μια σκιαγράφιση που δεν μπορεί δυστυχώς να μεταφέρει την πετυχημένη και γοητευτική χρήση εκ μέρους των συγγραφέων πληθώρας κατανοητών παραδειγμάτων, υποθέσεων, αφηγήσεων και πληροφοριών για τα ζώα και όχι μόνο -, θα ήθελα να σταθώ κριτικά σε ένα μόνο σημείο. Όπως αναφέρθηκε, οι δύο στοχαστές επιχειρούν να πολιτικοποιήσουν το ζήτημα των ζώων. Ως προς αυτό, έχουν απόλυτο δίκιο. Εντούτοις, καθώς η σκέψη της Donaldson και του Kymlicka εγγράφεται στο ευρέως νοούμενο φιλελεύθερο παράδειγμα, και μάλιστα αποτελεί μέρος της αγγλόφωνης κυρίως συζήτησης που εκκινεί από το έργο φιλοσόφων όπως ο John Rawls και ο Ronald Dworkin, η πολιτική θεώρησή τους σημαδεύεται από ορισμένους εγγενείς περιορισμούς.

Η συγκεκριμένη παράδοση τείνει να σκέφτεται την πολιτική και τη δικαιοσύνη αποκλειστικά - ή έστω κυρίως - με όρους δικαιωμάτων και οικονομικών πόρων που πρέπει να κατανεμηθούν στους πολίτες, υποβαθμίζοντας ζητήματα όπως το νόημα της εργασίας, οι σχέσεις παραγωγής, οι βαθύτερες αξίες και κοσμοθεωρήσεις που ενσαρκώνονται στις κοινωνικές δραστηριότητες, στους θεσμούς και στα τεχνολογικά εργαλεία. Ούτως ή άλλως περιοριστική, η εν λόγω θεώρηση συναντά στο ζήτημα των ζώων ένα ακόμη όριο, καθώς παραβλέπει ίσως ότι η εκμετάλλευση των ζώων είναι βαθιά εγγεγραμμένη στο φαντασιακό της σημερινής κοινωνίας και οικονομίας, στον τρόπο με τον οποίο παράγουμε, αντιλαμβανόμαστε τη ζωή, σχετιζόμαστε με τους άλλους, τη φύση και τον κόσμο. Μια αλλαγή ή μια βελτίωση της κατάστασης, λοιπόν, πιθανότατα απαιτεί κάτι βαθύτερο από τον επανακαθορισμό των πολιτικών δικαιωμάτων· μια ευρύτερη πολιτική, πολιτισμική και υπαρξιακή μετατόπιση.

Κλείνοντας, ελπίζω να μη φανεί παράταιρο ή αστείο ότι θέλω να αφιερώσω τις παραπάνω σκέψεις στους δικούς μου συγκατοίκους ή - γιατί όχι; - συμπολίτες: την Πον-Πον και τον Ζορζ Μουστακί. Όπως γράφουν ξανά και ξανά ο Kymlicka και η Donaldson, είναι σχεδόν πάντα η επαφή μας και η αγάπη μας για συγκεκριμένα ζώα αυτές που μας κάνουν να ριχτούμε με όρεξη και πάθος στα σχετικά φιλοσοφικά προβλήματα.

Ο Γιάννης Κτενάς είναι νομικός και υποψήφιος διδάκτωρ της Πολιτικής Φιλοσοφίας στο Πάντειο Πανεπιστήμιο

Sue Donaldson - Will Kymlicka
ΖΩΟΠΟΛΙΣ

Μτφ. Γρηγόρης Μολύβας
Εκδ. Πόλις,
σελ. 512
Τιμή 22 ευρώ